

RESSENYA A BERNAT GUILLEM CATALÀ DE VALLERIOLA, *DIETARI (1568-1607)*, CARLES FENOLLOSA LAGUARDA (ED.), VALÈNCIA, PUBLICACIONS DE LA UNIVERSITAT DE VALÈNCIA, 2022, 242 pp., ISBN: 978-84-1118-061-0

REVIEW TO BERNAT GUILLEM CATALÀ DE VALLERIOLA, *DIETARI (1568-1607)*, CARLES FENOLLOSA LAGUARDA (ED.), VALÈNCIA, PUBLICACIONS DE LA UNIVERSITAT DE VALÈNCIA, 2022, 242 pp., ISBN: 978-84-1118-061-0

ESTEVE TORRES RUBIÓ
estevetoru@gmail.com

Universitat de València

La història de la literatura catalana ve de recuperar un dels primers més importants dietaris de l'Edat Moderna. Es tracta del quadern que el cavaller valencià –més tard ennoblit– Bernat Guillem Català de Valleriola i Vives de Canyamars (1568-1607) va redactar durant les dècades finals del segle XVI i els primer anys del XVII. Amb el nom de *Bernat Guillem Català de Valleriola: Dietari (1568-1607)*, Publicacions de la Universitat de València, en la seua col·lecció Fonts Històriques Valencianes, posa a disposició del lector una obra clau per tal de comprendre un període determinant pel que fa a usos lingüístics, literaris i culturals al regne de València. Així ho defèn Carles Fenollosa, autor de l'edició, qui ha investigat la figura de Valleriola durant els darrers anys. Llengua, literatura, cultura... i també

política cinc-centista, doncs, reflectides a les pàgines d'un dietari clau que acaba sobtadament el 1607, poc de temps abans de la mort del cavaller.

Bernat Guillem Català de Valleriola va nàixer a la ciutat de València el 1568 i és precisament aquest fet el primer que reporta en el seu dietari, mostra de la pròpia consciència, un tret que ha fet apuntar a alguns estudiosos que es tractaria d'una petjada en part *renaixentista*... en un quadern profundament barroch. El fet és que a partir d'aquell moment inicià una trajectòria imparabile d'ascens dins les estructures polítiques del Regne de València –primer– i de la monarquia hispànica –després–, que el portaren a Lleó, ciutat on morí i d'on fou nomenat *corregidor*, una figura que no existia a la Corona d'Aragó i que vetllava pel compliment de l'autoritat reial en les respectives poblacions castelleses i lleoneses. A banda, mentre visqué a València i li fou possible, mantingué al seu palau una acadèmia *socioliterària*, l'*Academia de los nocturnos*, les reunions de la qual es van convertir en tot un esdeveniment per a la ciutat i, especialment, per a les seues classes altes. I també una certificació dels profunds canvis de vent culturals i literaris, ja que la majoria de versos i proses recitats en aquells aplecs eren en castellà.

La literatura, en tot cas, no centra massa l'atenció de Valleriola. O almenys no ho reflecteix així el seu dietari. El quadern del cavaller és, principalment, el recull a estones quasi notarial d'aquell ascens social que comentàvem anteriorment: nomenaments de càrrecs en la ciutat i el regne –els enumera, de fet–, trobades amb el rei, viatges lligats a aquells càrrecs o al monarca... És això, en el fons, el que li interessa reflectir, és a dir: ell mateix. Així ho apunta Fenollosa en l'estudi introductori: “No és poca cosa i és la cosa que fa de Valleriola el primer gran dietarista de la literatura catalana: la coherència de les seues notes. Malgrat el fet de ser privades, de vegades rudimentàries o simplement notariales, aquestes formen un «tot» unitari”.

Efectivament, a nivell literari, el dietari de Valleriola no té ni de lluny el pes d'alguns quaderns privats produïts en algunes de les altres llengües europees durant l'Edat Moderna –Pepys o Montaigne, com a grans exemples. Això, recorda també l'editor, era ja impossible en català –i especialment al Regne de València– a finals del segle XVI. La classe dirigent havia fet la seua tria lingüística i literària i en veiem les conseqüències. El dietari n'és una. Íntim, lluny de les composicions poètiques que el seu autor produïa al voltant de l'Acadèmia nocturna, està escrit majoritàriament en valencià precisament per això, però fins i tot ací podem comprovar com el castellà és ja marca de prestigi. Aquesta llengua és pràcticament exclusiva en les pàgines del quadern quan Valleriola es muda a Lleó, i fins i tot s'escola en fragments redactats en valencià. En alguns d'aquests, apunta Fenollosa, el causant sembla ser el “personatge important” amb el qual parla Valleriola: és a dir, que el diàleg que es mantingué entre ell i el cavaller era en aquesta llengua.

A nivell lingüístic, per tant, podem comprovar la incipient diglòssia de les classes altes valencianes, però també el model de llengua que emprava un cavaller valencià del moment: encara amb el mestratge institucional, però ja pressionat per la llengua veïna i dubitatiu respecte de la pròpia. Així, la llengua “en transició” es manifesta en la barreja de formes –tant nominals com verbals– que

trobem al quadern, així com en la coexistència d'expressions formals lligades a la política foral i d'altres més populars, les quals, malgrat que isolades, fan copsar de tant en tant la vida quotidiana de la segona meitat del Cinc-cents.

Només per tot el que venim apuntant, la importància de l'edició és als nostres ulls innegable, però encara podem afegir les novetats que aquesta incorpora. El manuscrit de Català de Valleriola, oblidat durant segles, ja que l'autor fou recordat principalment pels seus càrrecs polítics, tornà a primera línia dels estudis bibliogràfics amb l'edició que el 1929 aparegué sota el nom d'*Autobiografía y Justas poéticas*, de la mà d'Acció Bibliográfica Valenciana, associació que presidia llavors el marquès de Malferit... qui havia heretat el dietari. Aquella edició, a hores d'ara quasi introbable, comptava amb un notable estudi introductori i genealògic del personatge, però també amb algunes llacunes que la nova edició resol, especialment la primmirada puntuació del text i l'exhaustiva anotació que incorpora, així com les aportacions de l'apèndix documental, fruit de les investigacions dutes a terme.

Aquesta nova edició s'organitza de la següent manera: una primera part en què l'editor estudia l'autor i el dietari; una segona part amb el text pròpiament dit; i una tercera i final amb els índexs antroponímic i toponímic i l'apèndix documental. La primera de les parts, al seu torn, s'estructura en diverses subseccions, que donen una visió completa i detallada del personatge i del seu quadern: "El manuscrit i l'edició"; "L'autor"; "El dietari"; "El rei i altres temes"; "La visió de l'autor"; "Estudi lingüístic"; i, finalment, les convenients fonts i la bibliografia consultada. La segona, comentàvem, conté el text transcrit amb les normes d'edició generalment acceptades avui en dia en aquest tipus d'obres i, també, exhaustivament anotat, fet que ajuda a resseguir la lectura i acostar-se a l'època amb la màxima vivor possible. A això darrer també col·laboren els dos índexs —antroponímic i toponímic—, que clouen l'obra tot després de l'apèndix. Aquest mereix, en tot cas, capítol a banda.

I és que dos de les més grans novetats que aporten les investigacions al caliu de les quals sorgeix aquesta edició són precisament la correcció de la data de mort de Valleriola i l'aparició del document de subhasta dels seus béns, una vegada mort, el qual inclou part de la seua biblioteca. Tots dos fets són inclosos en l'apèndix i destacats per Fenollosa, que apunta una errada de lectura dels bibliògrafs que s'interessaren per Valleriola després de la seua mort com a causa principal per la qual, fins ara, la data coneguda de la seua mort era 1608 i no la certa, 1607. Pel que fa al document de subhasta, també detalladament anotat, conté desenes de llibres de la biblioteca privada que posseïa el noble en falta i, per tant, suposa una fotografia immillorable dels gustos literaris de l'elit valenciana del moment, la qual reservava ja el valencià per als papers jurídics, religiosos o *clàssics*, mentre que el llatí dominava numèricament i el castellà concentrava les obres més *modernes*.

En resum, la publicació de *Bernat Guillem Català de Valleriola: Dietari (1568-1607)* suposa un gran pas avant en el (re)coneixement de la nostra història literària i lingüística, ja que, com conclou Fenollosa, es tracta, no debades de la "la primera gran mostra de dietari modern que contenen les nostres lletres", les quals vivien, mentre Valleriola feia volar la ploma, una etapa determinant per al seu futur.